

Літературні роди

До якого літературного роду належить художній твір?

Як це визначити?

Літературний рід — узагальнююче поняття, один з головних елементів систематизації літературного матеріалу.

Спосіб художнього зображення – головний критерій класифікації літературних творів.

Поділ літературних творів на роди існує давно. Ще **Арістотель** (384-322 рр. до н.е.) відзначав неоднаковість підходів авторів писемних творів до моделювання дійсності. Він вказав на три способи зображення – епічний, ліричний і драматичний і виділив три літературні роди: **епос, лірику і драму**.

Відтоді було написано багато творів, серед яких з'явилися такі, що поєднували ліричні й епічні прийоми зображення. Тому на сьогодні прийнято класифікувати художні твори за **чотирма** літературними родами:

- епос
- лірика
- драма
- ліро-епос

Твори, що належать до певного літературного роду, поділяються на **жанри**.

Кожен літературний рід має свої жанри.

Літературний жанр – це тип літературних творів, об'єднаних певними особливостями змісту і форми.

Деякі жанри мають **жанрові різновиди**:

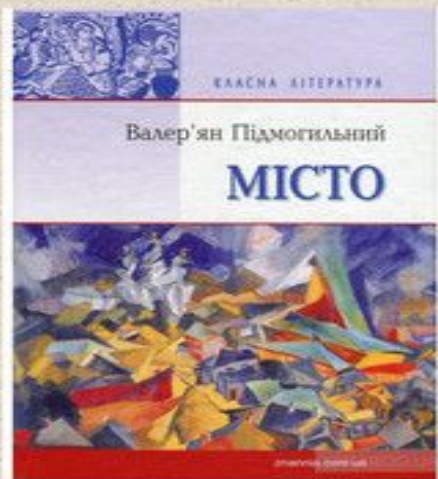
- **за змістом** (наприклад: пригодницька повість, психологічна новела),
- **за формою** (наприклад: роман у новелах).

Епос

Епос – літературний рід, що об'єднує твори, в яких автор, чи то безпосередньо від себе, чи від імені вигаданої особи показує життя, його події та явища в розвитку. Мова епічних творів прозова.

Жанри епічних творів:

казка, легенда, оповідання, новела, повість, роман тощо.

Зразок тексту епічного твору (О. Довженко «Зачарована Десна»)

ЗАЧАРОВАНА ДЕСНА

Кіноповість

В цьому короткому нарисі автобіографічного кіноповідання автор поспішає зробити відразу деякі визнання: в його реальний повсякденний світ, що не день, то частіше починають вторгатися спогади.

Що викликає їх? Довгі роки розлуки з землею батьків, чи то вже так положено людині, що приходить час, коли вичені в давно минулому дитинстві байки й молитви виривають у пам'яті і заповнюють всю її оселю, де б не стояла вона.

А може, те й друге разом і в такій же мірі, як і непереможне бажання, перебираючи дорогоцінні дитячі іграшки, що завжди десь проглядають в наших ділах, усвідомити свою природу на ранній досвітній зорі коло самих її первісних джерел. І перші радощі, і вболівання, і чари перших захоплень дитячих...

До чого ж гарно і весело було в нашому горді! Ото як вийти з сіней та подивись навколо — геть-чисто все зелене та буйне. А сад було як завітте весною! А що робилось на початку літа — огірки цвітуть, гарбузи цвітуть, картопля цвіте. Цвіте малина, смородина, тютюн, квасоля. А соняшника, а маку, буряків, лободи, укропу, моркви! Чого тільки не насадить наша невгамовна мати.

— Нічого в світі так я не люблю, як саджати щонебудь у землю, щоб проізрастало. Коли виділає з землі всяка рослиночка, ото мені радість, — любила проказувати вона.

Город до того переповнявся рослинами, що десь серед літа вони вже не вмщалися в ньому. Вони лізли одна на одну, переплітались, душилися, дерлися на хлів, на стріху, повзли на тині, а гарбузи зависали з тину прямо на вулицю.

А малини — красної, білої! А вишень, а груш солодких було як найсіся — цілий день живіт як бубон.

І росло ще, пригадую, багато тютюну, в якому ми, маленькі, ходили, мов у лісі, в якому пізнали перші мозолі на дитячих руках.

А вздовж тину, за старою повіткою, росли великі куші смородини, бузини і ще якихось невідомих рослин. Там неслися кури нишком од матері і різне дрібне птаство. Туди ми рідко лазили. Там було темно навіть удень, і ми боялись гадюки. Хто з нас у дитинстві не боявся гадюки, так за все життя й не побачивши її ніде?

Коло хати, що стояла в саду, цвіли квіти, а за хатою, проти сінешніх дверей, коло вишень, — поросла полином стара погребня з одкритою лядою, звідки завжди пахло цвіллю. Там, у льоху, в присмерку плитали жаби. Напевно, там водилися й гадюки.

На погребні любив спати дід.

У нас був дід дуже схожий на Бога. Коли я молився Богу, я завжди бачив на покуті портрет діда в старих срібнофольгових шатах, а сам дід лежав на печі і тихо кашляв, слухаючи своїх молитов.

У неділю перед богами горіла маленька синенька лампадка, в яку завжди набиралось повно мук. Образ святого Миколая також був схожий на діда, особливо коли дід часом підстригав собі бороду і випивав перед обідом чарку горілки з перцем, і мати не ляглась. Спятий Федосій більш скидався на батька. Федосію я не молився, в нього була ще темна борода, а в руці гарли-

Лірика

Лирика – літературний рід, що об'єднує твори, де через естетичні та етичні душевно-духовні переживання осмислюється сутність буття, витворюється новий образ дійсності. **Мова** ліричних творів **віршована**.

Жанри ліричних творів:

вірш (ліричний вірш), **пісня**, **сонет**, **гімн**, **елегія**, **ода**, **медитація** тощо.

Зразки текстів ліричних творів

Цвіте терен, цвіте терен, листя опадає.
Хто в любові не знається, той горя не знає,
Хто в любові не знається, той горя не знає.

А я молода дівчина, та й горя зазнала.
Вечероньки не доїла, нічки не доспала,
Вечероньки не доїла, нічки не доспала.

Соло.

Візьму в руки кріселечко, сяду край віконця.
Іще очі не дримали, а вже сходить сонце,
Іще очі не дримали, а вже сходить сонце.

Модуляція.

Хоч дримайте, не дримайте, не будете спати.
Десь поїхав мій миленький іншою шукати,
Десь поїхав мій миленький іншою шукати.

Цвіте терен, цвіте терен, листя опадає.
Хто в любові не знається, той горя не знає,
Хто в любові не знається, той горя не знає.

Григорій Сковорода
DE LIBERTATE
(з лат. ПРО СВОБОДУ)

Григорій Сковорода
(1722–1796)

Що є свобода? Добро в ній яке?
Кажуть, неначе воно золотє?
Ні ж бо, не злотне: зрівнявши все злото,
Проти свободи воно лиш болото.
О, якби в дурні мені не пошитись,
Щоб без свободи не міг я лишитись.
Слава навіки буде з тобою,
Вольності отче, Богдане-герою!

Василь Голобородько
Наша мова

кожне слово
нашої мови
проспіване у Пісні
тож пісенними словами
з побратимами
у товаристві розмовляємо

кожне слово
нашої мови записане у Літописі
тож хай знають вороги
якими словами
на самоті мовчимо

Драма

Драма – літературний рід, характерними особливостями якого є те, що життєві події і характери персонажів розкриваються не описово, а через показ їхніх дій і вчинків та розмов, що вони ведуть.

Драматичні твори пишуть для постановки на театральній сцені.

Мова драматичного твору може бути і прозовою, і віршованою.

Основні жанри драматичних творів:

комедія, трагедія, власне драма.

Жанрові різновиди драматичних творів: **трагікомедія, водевіль, мелодрама, інтрермедія, містерія, драма-феєрія** тощо.

Зразки текстів драматичних творів.

Мина Мазайло

Микола Куліш

КОМЕДІЯ
ПЕРША ДІЯ

1

Нарешті У л я прийшла. Р и н а до неї, од люстра:

— Ой, Улю, ой, тільки Улю, і тобі не сором! Я жду тебе, жду, жду! Нерви як не луснуть, серце знемоглося. Ти не можеш з'явити собі, що в нас у квартирі робиться! Це ти купила нові рукавички? За скільки?.. Що тільки, Улю, робиться! Братик мій Мокій уже збожеволів од своєї укромви, ти розумієш?

У л я тільки на двері — і собі до люстра.

Виглянулась. Примружила очі:

— За три сорок!

Р и н а до люстра. Зробила трагічні очі:

— І, мабуть, уб'є папу. За три сорок? Дешево... Або папа його, бо вже третя лампочка перегоріла — так пише по-українському, цілу ніч пише, ти розумієш, навіть вірші пише!

У л я повернулася од люстра:

— Що ти кажеш?

Р и н а до люстра, перехрестилась:

— От на! А папа не те що од Мокія укромви слухати не хоче, а навпаки — наше малоросійське прізвище змінити хоче і вже напитує собі вчительку, щоб могла навчити його правильно говорити по-руському, наприклад, не "сапоги", а "спагі"...

У л я навіть од люстра відійшла:

— Так?

Р и н а

— А Мокій не тільки не зна про це, а навпаки — мріє, ти розумієш, мріє до нашого прізвища Мазайло додати ще Квач.

У л я аж сіла:

— Та що ти кажеш?

— А папа ще зранку пішов до загсу на вивідки, чи можна змінити прізвище і чи має він право заставити Мокія, ти розумієш? Мокій про це нічого не зна, розумієш? Мама пише секретного в цій справі листа до тьоті Моті в Курськ, щоб Т ь о т я Мотя негайно (гукнула в двері. "Мамо, на хвилинку!..") До Улі якнайскоріше приїхала, ти розумієш? Розумієш тепер, що в нас у квартирі робиться!

2

Увійшла М а т и. Р и н а до неї:

— Ти написала листа?

М а т и

Леся Українка «Лісова пісня»

Лісова пісня

13

(Чиняться йому за рухи, блявочки.)

Ми спустимось на дно,
де темно, холодно,
на дні лежить рибалка
над ним сидить Русалка...

«Той, що греблі рве»

Нехай його похине!
Нехай до мене зрине!

Потерчати поринають в озеро.

Русалка Се ти, мій чарівниченьку?!

«Той, що греблі рве» *(дрімо)*

Що ти робила?

Русалка *(кидається немов до нього, але пронизує дати, мазюкаючи його)*

Я марила всю ніченьку
про тебе, мій павиченьку!
Ронила сльози дрібні,
збирала в ківни*¹ срібні,
без любові розмовоньки
сповнила шкерть коновоньки...

(Сплескує руками, розкриває обійми, знов кидається до нього і знов марила.)

Ось кивні на дно червінця,
поплиються через вінця!

* Тут і далі змінюю * позначені слова, тутачески якот подано в коментарях у кінці книжки. *(Прим. ред.)*

ЛІРО-ЕПОС

Ліро-епос – літературний рід, що об'єднує художні твори, в яких органічно поєднано принципи епічного зображення з ліричним вираженням.

Мова ліро-епічних творів **віршована**.

Жанри ліро-епічних творів:

історична пісня, дума, балада, байка, послання, поема, роман у віршах тощо.

Зразки текстів ліро-епічних творів.

Дума

МАРУСЯ БОГУСЛАВКА

Гей, що на Чорному морі,

Та на тому білому камені,

Там стояла темниця кам'яная,

Гей, там стояла темниця кам'яная,

А в тій темниці пробувало

Сімсот бідних козаків,

А в неволі пробували

Та божого світу

І сонця праведного не забачали.

Гей, то дівка-бранка,

Маруся, попівна Богуславка,

А все добре дбає,

До кам'яної темниці прибуває,

Гей, до козаків словами промовляє:

«Козаки, ви, бідні невольники!

Чи ви знаєте,

Що в нашій землі

Та й день затепера?»

**І МЕРТВИМ, І ЖИВИМ,
І НЕНАРОДЖЕННИМ ЗЕМЛЯКАМ МОІМ
В УКРАЇНІ І НЕ В УКРАЇНІ
МОЄ ДРУЖНЕЄ ПОСЛАНІЄ**

*Але хто рече, що любив бога,
і брата свого невідат, лодзь
єсть.*

*Соборний посланець Явима,
Г. 1900, 4, с. 20*

І смеркає, і світає,
День божий минає,
І знову люд потомлений
І все спочиває.
Тільки я, мов окажаний,
І день і ніч плачу
На розпуттях неведудних,
І ніхто не бачить,
І не бачить, і не знає —
Оглухи, не чують;
Кайданими мінються,
Правдою торгують.
І гбсгода зневажливо, —
Людей запрягають
В тяжкі ярма. Орють лахо,
Лахом засівають,
А що вродить? побачите,
Які будуть жнива!
Скаменіться, недолюди,
Діти юродиві!
Подивіться на рай тихий,
На свою країну,
Полюбите ширим серцем
Велику руйну,
Розжуйтеся, братуйтеся!
У чужому краю
Не шукайте, не питайте
Того, що немає
І на небі, а не тільки
Та чужому полі,
В своїй хаті своя й правда,
І сила, і воля,
Нема на світі України,
Немає другого Дніпра.

БАЛАДА ПРО СОНЯШНИК

В соняшника були руки і ноги,
Було тіло шорстке і зелене,
Він бігав наввипередки з вітром,
Він вилетів на групу, і рвав у пазуку гнилиці,
І купався коло млина, і лежав у піску,
І стріляв горобців з рогатки,
Він стрибав на одній нозі,
Щоб вилетіти з вуха воду,
І рангом побачив сонце,
Красиве засмагле сонце,
В золотих переливах кучерів,
У червоній сорочці навинтуск,
Що їхало на велосипеді,
Обминяючи хмари у небі...

І застиг він на роки і на століття
В золотому німому захопленні:
— Дайте покататися, дядьку!
А ні, то візьміть хоч на раму.
Дядьку, хіба нам шкода?!

Поєзіє, сонце моє оранжкове!
Щомігті якнісь хлопчисько
Відкриває тебе для себе,
Щоб стати наввіки соняшником.

**СПАСИБО ЗА
ПРОСМОТР**

Prod. Egor Zaycev

НАШЕЙ ПРЕЗЕНТАЦИИ!